

Horváth Futó Hargita

· Újvidéki Egyetem, BTK, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
· horvathfuto@stcable.net

A KEGLOVICS UTCAI TÖRTÉNETEK¹ TOVÁBBÍRÓDÁSAI

Continued Writings on Stories from Keglovics Street

A Gion Nándor-i szöveg univerzum írásait összefogó hipertextuális hálóban az ismétlődő szövegrészek, a visszatérő szereplők, az életművön belüli kapcsolatok mellett a regények közös helyszíne, Szenttamás és az író utcájáról modellezett Keglovics utca is intertextuális kapcsolatként működik. A helyszínre való utalások, a szereplők, események lokális kontextusba helyeződnek, ezáltal megfigyelhetővé válik a művei értelmezéséhez Gion Nándor által megadott kód, a dúsított realizmusnak nevezett alkotói módszer működése. Az interpretáció kitér a térbeli metaforák és a hely, a peremlét identitásformáló szerepének problematikájára is.

Kulcsszavak: továbbíródás, zárt terek, oppozíciók, hipertext, lokális kontextus, önéletrajzi tér, biografikus olvasás

KEGLOVICS UTCAI TÖRTÉNETEK

Gion Nándor *Keresztvivő a Keglovics utcából* című 1966-ban publikált novellájában jelenik meg először helyszíneként a Keglovics utca, amelynek az író szenttamási utcája szolgált modelljével. A szöveg a fizikai környezet vizuális változatosságának deklarációjával indít, a novella kezdő sorai a városszéli utca topográfiai leírását adják. Pontosan determinálódik a helye és környéke a város térképén. A szöveg három temetés köré szerveződve beszél el a Keglovics utca lakóinak életét. Az itt felvázolt történetek továbbíródása az *Ezen az oldalon* novellafüzér.

A novellaszöveg következő eleme az utca lakóinak seregszemléje. A lakókat többnyire nem nevezi nevükön a narrátor, hanem a foglalkozásuk nevével jelöli meg őket. Mindhárom halottnak a szomorú sorsú Keresztvivő – az *Ezen az*

¹ A tanulmány a szerző Szemle rovatban ismertetett *Lokális kontextus, elbeszélői szempontok és a szövegek átjárhatósága Gion Nándor opusában* (Bölcsészettudományi Kar–Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2012) című kötetében jelent meg.

*oldal*on félhülye Sebestyénje – viszi a fejfáját, és az ő figurája fűzi össze mindhármuk élettörténetét. A narrátor informálja a befogadót a félhülye Sebestyén gyerek családi hátteréről, megszületésének és gyerekkorának körülményeiről, mindezt az *Ezen az oldal*on narrátora már nem közli. Az első elhunyt utcabeli, az Öreg Pápaszemes az öreg Madzsgáj figurájának előzménye. A második halott Kordován, őt Gion az *Ezen az oldal*on novelláiban is szerepelteti. A késdobáló Kordován vidékről költözik az utcába, ismeri Sebestyén apját, a határ menti falucskából származó barna bőrű férfit, és beköltözik a házukba. A szöveg a Keglovics utca második halottjának, Kordovának az élettörténetével és halála körülményeinek elbeszélésével folytatódik. A Kordován halálához vezető eseményekről a novellafűzér *A késdobáló művész* című novellájában olvashatunk, ez utóbbiban azonban Gion megkegyelmez a késdobálónak, és ugyanaz a történet, amely a *Keresztvivő*ben Kordován halálával, *A késdobáló művész*ben a férfi kéztörésével végződik. A harmadik halottban, a krumpliföldeket őrző Garyban, aki petróleumlámpával működő találmányán dolgozik, a novellafűzér feltalálójára, Bergerre ismerünk. Az Ácsmester a Romoda, a Méhész a Szent János, a Hordós a Kiss Kurányi nevet kapja az *Ezen az oldal*on szövegeiben. Egyedül az albérlőket tartó Váryékat nevezi a narrátor a vezetéknevükön, ők mindkét mű szereplői. Bajor, a szobafestő – a *Keresztvivő* egyik mellékszereplője – már nem lakója az *Ezen az oldal*on Keglovics utcájának.

A novella a *Keresztvivő* és édesanyja elköltözésével zárul. Úgy tűnik, jobbra fordul a sorsuk, a zárlat mégis felveti a gyanút az olvasóban, javulhat-e az életminősége Sebestyénnek, ha elhagyja a számára jól ismert környezetet, a Keglovics utcát, ahol mindenki elfogadta őt olyannak, amilyen. A lakók nem bánják, hogy elmegy a *Keresztvivő*, mert amíg ott élt, csak a három temetésen használhatták, akkor végzett hasznos munkát a közösségnek. A három haláleset előtt húsz évig nem halt meg senki a Keglovics utcában, és az utcabeliek úgy érzik, nem lesz szükségük a *Keresztvivő*re, mert életerős emberek maradtak az utcában. Az ő történetük folytatódik az *Ezen az oldal*on kötetben, amelyben Gion továbbírja a *Keresztvivő* néhány jelenetét: a novellafűzér szöveg helyein magyarázza el, miért mélyítik időnként a lakók az úton kialakult gödröket, és részletezi az utca lakóinak élettörténetét, a mikroközösség életműködését.

A kötetnyitó *Hívták a gyerekeket* című novella kezdetének tájnaratívája a zártság attribútumával ruházza fel a színhelyet. A néhány házból álló Keglovics utca, a spatium, ahol mozognak és léteznek a szereplők, temetővel és folyócskával körbezárt településrész a város peremén. A cselekmény ezen a behatárolt téren összpontosul a múlt század hatvanas éveinek végén, a hetvenes évek elején. Az adott szűk területen a hősök „túlnépesedése” (LOTMAN 1994: 134) következik be, itt koncentrálódik az egész történet. A külvilágtól izolált, önmagába zárt, saját értékrenddel és törvényekkel rendelkező térben zárt közösség

él: Romoda, az ács, Madzsgáj, a városka egykori jegyzője, Rozmaring Bandi, aki valamikor a környék legnagyobb korhelyének számított, Berger, a feltaláló, Kiss Kurányi, Opana, a nyugdíjas zsákoló, Váry és felesége, Szent János, a méhészt és lánya, Erzsébet, a késdobáló Kordován és a félhülye Sebestyén gyerek. A Keglovics utca emberi közösségét folyócska választja el a falu másik részétől. A „valami más” gyakran ökológiai értelemben fogalmazódik meg, mint erdő, terméketlen föld, óceán, sivatag, mocsár vagy folyó: „Ezek az ökológiai jegyek gyakran olyan határokat jelölnek, amelyek egyszerre jelzik az embertől független erők és kategóriák kezdetét, vagy a felismerhetően emberi, ám barbár vagy démonikus erők működését” (APPANDURAI 2001: 8). A településrész terét belső határok osztják fel, minden család otthona, háza és udvara kis világ, amely sajátos arculattal, lakókkal, történetekkel bír. A kis világok, elaprózott területek határa a kerítés és a kapu. A tér fogalmához tartoznak olyan „osztatlan jelenségek is, mint a zene, a tánc, a lakoma, a csata, a bajtársiasság, melyek folyamatos, tagolatlan egészbe egyesítik az embereket” (LOTMAN 1994: 160), az *Ezen az oldalon* novelláiban egységesítő jelenség a lakóknak a külvilág betörése elleni harca, a hídépítők ellen vívott csata, az esti beszélgetések, közös hétvégi borotválkozások (Az *angyali vigasság* írásaiban a gyerekek házról házra járása, betlehemezése egységesíti, köti össze az embereket). A Keglovics utcához közeli új Telepen lakik Adamkó és még néhány téglagyári munkás, akik a Keglovics utcán keresztül járnak munkára. Egyedül ők „törnek be” ebbe a szeparált világba a folyócskán átívelő híd megépülése után, nem is nézik őket jó szemmel az utcabeliek, akik mindent megtesznek annak érdekében, hogy idegenek ne járhassanak arrafelé. Így próbálják megóvni nyugalmaikat. Az utcába beköltöző Kordovánt is nehezen fogadják el, és Kordován sem marad sokáig közöttük.

Az írások az ismertség–ismeretlenség oppozícióját működtetik, felvetik az idegenség problematikáját. Ami kintről jön, az az utcabeliek szemében a rosszal egyenlő, emiatt próbálják felgyújtani az épülő hidat, mélyítik a lyukakat az úton. A belső és a külső tér oppozíciója exponálódik: az utcabeliek csöndesen élik mindennapjaikat, esténként halkán beszélgetnek vagy hallgatnak Romoda háza előtt, a hídépítők nagyszájú, hangoskodó emberek, akik nevetve magyaráznak egymásnak, a folyón túl a házak között emberek kiabálnak, rádió bömböl. Ha elhagyják környezetüket, a Keglovics utca lakóival rossz történik: Kordován elmegy Romodával dolgozni a határba, eltörik a karja, Szent Erzsébetet elcsábítja egy villanyszerelő, a lány hozzá költözik, de a férfi egy hideg téli éjszakán elzavarja. Szent Erzsébet a fagyhalál elől a Keglovics utcában, Romodánál talál oltalmat. Az utcabelieket bonyolult kapcsolatszövevény fűzi egymáshoz. A korabeli társadalomból szinte semmi sem érezhető. A külvilág, a kívülről érkező impulzusok csupán a zárt tér peremén szűrődnek be. A sekély folyó a periférián élő Keglovics utcaiak sekélyes életét jelképezi (MÁRKUS 1996: 192). Az utca-

beliek sem beszélnek a külvilágról, csak saját mikroközösségükről. Az idő is alig halad előre, az események ciklikusan, napi intervallumokban ismétlődnek. Az emberek napról napra ugyanazokat a cselekvésformákat ismétlik: reggel felébrednek, teszik a dolgukat, esténként összegyűlnek Romoda háza előtt, szombaton Dobrenál, a téglagyári fűtőnél és valamikori borbélynál jönnek össze borotválkozásra vagy nyírásra. Dobre sem szereti az idegeneket, nem hajlandó a Keglovics utca férfiain kívül mást nyírni, borotválni. Az év többi napjának rutinjától június első vasárnapja tér el. Ezen a napon halt meg Romoda felesége. Az ácsmester a nő haláláért Bergert okolja, amiért nem készítette el a beígért fűtőtestet. Az évforduló reggelén Romoda megmosdott, felvette a legszebb ingjét, öltönyét, és elment a feltalálóhoz megnézni, elkészült-e a petróleumlámpával működő melegítő. A Keglovics utca lakóinak szilárd normarendszere van: „A társadalom ugyan kismizmizte őket, de ők a periférián is őrzik az emberség normáit. A nagyszájúságot megvetik, az ártatlanságtól meghatódnak, a munkában helytállnak, az adott szót komolyan veszik – és szolidárisak a szerencsétlenekkel” (DÉR 1972: 854).

A KEGLOVICS UTCAI HÍD MINT HIPERTEXT

Gion Nándor *Olyan, mintha nyár volna* kötetének tizenkét novellája közül két gyerekkort megidéző novella, a *Patkányok a napon* és *A postás, aki egy ujjal tudott fűtyülni* című sorolható a Keglovics utcai történetek közé, mindkettő főszereplője Burai J., valamint az eperfás házban lakó narrátor. A *galamb* című novellában a narrátor visszaemlékezik gyerekkori barátjára, Burai J.-re, de a fiú nem szereplője az írásnak. A *galamb*, a *Patkányok a napon* és *A postás, aki egy ujjal tudott fűtyülni* novellák elbeszélője egy személy (VARGA 1975: 308). A *Patkányok a napon* című novella kezdetén az elbeszélő egy híd építésének történetét beszéli el. Nem determinálja a híd helyét, csak annyit közöl, hogy a gyerekek szerettek rajta ülni, mert belelógott a lábuk a vízbe. A Keglovics utca zárt terét a falu többi részétől elválasztó egyik térhatár a temetők rozsdás drótkerítése, a másik a folyócska. Ezt a választóvonalat szeli át az épülő új híd. A *Patkányok a napon* hipertextként kapcsolódik az *Ezen az oldalon* kötet *Hívták a gyerekeket* novellájához, amelyben ugyanez a hídépítés-történet olvasható. A szövegrészletek között kapcsolat („link”, hivatkozás) alakult ki, ami rámutat arra, hogy a híd ugyanaz a temetők mögötti folyócska partjait átszelő építmény, amely megnyitja az *Ezen az oldalon* Keglovics utcájának zárt terét is. A fahíd mellett lakó Povazsánszki is a Keglovics utca környékének lakója. Burai J., a Gion-művek visszatérő szereplője ebben a novellában tűnik fel először, a halász Povazsánszki pedig a halak és pézsmapatkányok fogásához a *Sortűzben* is és *Az anyagi vigasságban* is varsákat és patkányfogókat rak le a nádasban. *A postás, aki egy ujjal tudott fűtyülni* című novellában a postás ugyanabban az utcában

lakik, mint a narrátor és Burai J. Feltételezhető tehát, hogy mindhárom novella helyszíne – a konkrétan egyikben sem megnevezett – Keglovics utca.

A híd mint a novellák cselekményterének téralakzata elágazási, kapcsolódási pontokat kínál a *Testvérem*, *Joáb* és a *Latroknak is játszott* tetralógia regényei felé. E regények térszerkezetében a hidaknak kiemelt szerep jut: a *Joá*ban a korrumpáltak és az erkölcsileg tiszták világának határát jelöli, a *Virágos Katonában* a folyó jobb és bal partján élők, a szegény Kálvária utcaiak és a Tuki domb gazdagabb lakosainak térrésze között képez átmenetet. A híd alatt kanyargó folyó a megtisztulás közege, a víz képes lemosni a bűnt és a rosszat az emberi létezésről, ezért maradnak becsületesek a *Testvérem*, *Joáb* című regényben a folyó túloldalán élők. Gion műveiben a híd határvonalat jelent, két minőségében és magatartás-modelljében eltérő világot, összeegyeztethetetlen oppozíciókat (a nyugodt Keglovics utcát a zajos környékkel, a szegény Kálvária utcaiakat a tuki gazdagokkal, az erkölcsteleneket a becsületesekkel) köt össze.

A KEGLOVICS UTCAI NARRÁTOR ÉS BANDÁJÁNAK TÖRTÉNETEI

A három Gion-mű, *A kárókatónák még nem jöttek vissza*, a *Sortűz egy fekete bivalyért* és *Az angyali vigasság* közötti összefüggésekkel több elemzés is foglalkozik. A *Sortűz* a *Kárókatónák* folytatásának számít a gyerekszereplők azonosságát illetően, de emellett szól az azonos helyszín, idő és a történet alapképletének hasonlósága is (VARGA 1983: 100). Szajbély Mihály a gyerekszereplőket, a helyszíneket és a visszautalásokat illetően fedez fel kapcsolatot a két regény között, és megállapítja, nyilvánvaló a *Sortűz* kapcsolódása Gion Nándor egyértelműen felnőtteknek szóló könyveihez is: „Nemcsak azért, mert a történet Szenttamáson játszódik, és visszaköszönnek a *Virágos Katonából* és a *Rózsaméz*ből ismerős helyszínek, a Kálvária-domb, a Krebs-féle vízimalom, a Schank-féle téglagyár és a devecseri dombok. Fontosabb az, hogy Gion írói világa lényegében mindegyikben azonos, ugyanazokat a motívumokat fogalmazza újra, ugyanazokat a hőstípusokat mozgatja más és más alakban” (SZAJBÉLY 1984: 1118). A *Sortűz* szorosan és szervesen kapcsolódik az előző regényhez: „a cselekménysor törésmentesen hullámszik tovább, az időponti kapcsolódás is teljes: ugyanazon év őszén folytatódnak a nyári események. A főhős ugyanaz, a már említett Burai J., de felbukkannak a többiek is, ha másként nem, hát említés történik róluk. A színtér sem változik, ugyanabban a közelebről meghatározatlan faluban vagy városcsukában játszódnak az események” (VARGA 1983: 101). Tarján Tamás a *Sortűz*et nem a *Kárókatónák* folytatásaként, hanem társregényeként értelmezi: „Változik a történetmondó személyisége, pozíciója, tudata, stílusa. Mégis akadnak rokon elemek, epizódok” (TARJÁN 2001: 136). Elek Tibor

olvasatában a két regény „olyan szorosan összefügg egymással, amennyire csak két önálló regény összefügghet, s olyannyira egymás folytatása, hogy már azt is mondhatnánk: mintha egyetlen műnek lenne két fejezete” (ELEK 2009: 144). Állítását a szerző nem csupán a *Sortűz egy fekete bivalyért* nyitó mondatára, a visszautalásokra, eseményidézésekre alapozza, hanem a Tamás névvel megnevezett azonos elbeszélőre is.

A három Gion-mű közötti viszony meghatározásában a szerző nyilatkozatai, a művek részletes elemzése, lokális kontextusba helyezése és biografikus olvasással való megközelítése adhat fogódzót. Mindhárom mű térszerkezetének kialakításához a szülőfalu, Szenttamás szolgált modellül. Gion nem faktográfiai szándékkal írta műveit, a regénycselekmények helyszínére és időpontjára mégis a szövegekbe iktatott helyi eseményekből, személyekből és a topográfiából következtethetünk. A megírás sorrendje – *Kárókatónák* 1980, *Sortűz* 1982, *Az angyali vigasság* 1985 – megegyezik a művek cselekményidejének sorrendjével: az első vakációregény, egy nyár történéseit írja le, a *Sortűz* az utána következő őszi eseményeit beszéli el. Bálint Sándornak adott interjújában Gion azt nyilatkozta, hogy a *Kárókatónákkal* és a *Sortűzzel* egy sorozatot indított el, a cselekményt évszakokhoz kapcsolta, a helyszín azonos és nagyjából a szereplők is (BÁLINT 1987: 13). *Az angyali vigasságot* a fülszöveg is az előző két regény folytatásaként jelenti be.

A regényidőt a kutatóknak nem sikerült pontosan behatárolniuk: Elek Tibor a második világháború utáni évek egyikének nyarára és őszére (ELEK 2007: 196) időzíti az eseményeket, Tarján Tamás az 1950-es évek elejére (TARJÁN 2001: 129), Árpás Károly konkrét adatok hiányában Fodó tanár úr történelemóráinak tananyagára támaszkodva az általános iskola 6. osztálya utáni nyárra és a 7. osztályra következtet: Gion Nándor az 1951/1952. iskolaévben járt hatodik, az 1952/1953. tanévben pedig hetedik osztályba (ÁRPÁS 2008: 69). A történetek pontos idejét a valóság-vonatkozások, azaz a szövegben rejlő helyi események időpontjából lehet kikövetkeztetni. A cselekményidőre vonatkozóan a *Kárókatónák* narrátora nagyon szűkszavú, a figurák behatárolt faluvégi téren mozognak, egyetlen helyi eseményre sincs utalás, amiből következtetni tudnánk a cselekmény időpontjára, a *Sortűz*ben sporteseményekre, sportolókra és a disznóhizlaló építésére – ide viszik a szövetkezet munkásai a téglát a téglagyárból – utal. A Svinjogojstvo termelőszövetkezet disznóhizlalóját 1947-ben építették a szenttamási vasútállomás közelében, ez az adat utalhat arra, hogy ebben az évben játszódhat a *Sortűz*, sőt a *Kárókatónák* cselekménye is, amely ugyanannak az évnek a nyarán történik. *Az angyali vigasság* novelláiban is fellelhető referenciális jel: Toma Gyuriék bandája az akkor épülő szövetkezeti otthon hulladékkupacáiból szerelkezik fel lécekkel és fadarabokkal a verekedéshez. A szenttamási szövetkezeti otthon 1948 és 1950 között épült. A két előző regény

ez alapján az adat alapján is a háború utáni 1947. év nyarat és őszét örökíti meg. Ezt Becsy Andrásnak adott interjújában a szerző is megerősítette. A *Latroknak is játszott* utolsó kötetének terveiről szólva elmondta, hogy a trilógia cselekményéhez hozzá kell írnia még két-három fontos évet: A tervezett kötet „a negyvenöt és negyvennyolc közötti időszakot foglalná magába. Gyerekszemmel ezt már megírtam, most a felnőtteknek szóló könyvet tervezem” (BECSY 1997: 11). Gion Nándor ugyanebben az interjújában a két általa ifjúsági regénynek nevezett kötet és *Az angyali vigasság* novelláinak összefüggéséről elárulta, hogy „az első nyáron, a második ősszel, a harmadik, ami már felnőtteknek szól, télen játszódik, és kész van a negyedik része is, aminek *Zongora a fehér kastélyból* lesz a címe, és az MTI-Press pályázatára készült” (BECSY 1997: 11).

A lokális referenciális jelekből megállapítható, hogy a *Kárókatona* cselekményideje 1947 nyara, a *Sortűz* 1947 ősze, *Az angyali vigasság* 1947–1948 tele. A *Zongora a fehér kastélyból* című regény, amely a Forrás folyóiratban jelent meg 2003 áprilisában, kronológiai ugrás nélkül tavasszal folytatja *Az angyali vigasság* cselekményét. Az elbeszélő nem konkretizálja az évet, annyit árul el, hogy a „második világháború véget ért már ugyan, de kegyetlen és rossz idők jártak még” (*Zongora a fehér kastélyból*, 7). Főszereplője Burai J., Szível Sanyi és az elbeszélő, aki visszatekintő pozícióból egyes szám első személyben mondja el a történetet. A szereplőgárda a vidékről érkezettekkel bővül, a többi szereplő az előző három műből is ismert figura. A Torontál nővérek rehabilitálásaként is értelmezhető regény szerkezete a *Kárókatona* modelljét követi, a keretelbeszélés a kilencvenes években játszódik, valahol a nyugati fronton. Az újabb háború és a harcok utáni állapotot megörökítő fényképek indítják el a narrátorban az emlékezést egy régebbi háború szenvedőire. A mű szereplői a háború áldozatai: a Torontál nővérek, Hans Joachim Schröder és fiai, Helmuth és Ditrich, Dukay János, Tarnóczky Balázs, Izidor, Dimitrij, Balla István, Korniss Flóra és közvetetten a többi szereplő is. Magyarok, szerbek, németek, oroszok, katolikusok, pravoszlávok, reformátusok, zsidók egyaránt megsínylették a háborút, amelynek nincsenek győztesei, csak vesztesei. A falu lakói csak akkor tudnak továbblépni, ha összefognak és segítenek egymáson, mint a valamikori békés időkben.

A négy Gion-mű egymásra vonatkozó, összefüggő epikai szerkezetként olvasható. A kontinuumba illeszkedik az *Izidor* című novella is, amely a *Körkép* 98 című antológiában jelent meg. Az *Izidor* egyike lehetne *Az angyali vigasság* novelláinak, a narrátor ugyanaz a füstös kocsmában ülő férfi, aki megpróbálja lebeszélni az ismeretlent az öngyilkosságról. Ebben az epizódban Izidornak, a Hans Joachim Schröder házába behurcolkodó szerb háborús hősnek a történetével próbálja vigasztalni. A körtefákat lelövöldöző, gyilkosságot, majd öngyilkosságot elkövető Izidor története a *Zongora a fehér kastélyból* lapjain újra olvas-

ható. A cselekmény nézőpontjából *Az angyali vigasság* kompozíciójának elején lenne a helye: Serfőző Andrásban – a novellák rendőrijében – még csak ekkor ötlük fel, hogy elszegődjön rendőrnek, hogy elbánhasson az Izidor-féle emberekkel. Hans Joachim Schröder házába Izidor öngyilkossága után a Torontál nővérek költöznek be, de ők sem maradnak sokáig a – falu lakói szerint – elátkozott házban. A kötetet az *Egy regény vége* novella zárja le, amely a hagyatékából előkerült novellákat egybegyűjtő *Mit jelent a tők alsó?* című válogatásban jelent meg. A novella címe is a lezártágot, teljességet erősíti. Befejződnek a történetek, lehatárolódik az öngyilkosjelölt sorsa.

Mindegyik mű narrátora és a gyerekszereplők egy része a Keglovics utcában él. A narrátor nem nevezi meg sem a regényekben, sem a novelláskötetben az utcát, de ha megfigyeljük a helyszíneket, és az olvasó ismeri Szenttamást, illetve az életrajz genezise felől értelmezi a művek szövegvilágát, pontosan megállapítható, hogy a fiúk és a narrátor minden este ugyanabba az utcába térnek haza, mint ahogy az *Ezen az oldalon* elbeszélője. A regényben felsorolt helyszínek, a Vágóhid, a tőzgebánya, a folyócska, a füves rét (a vásártér), a temetők, a Szív és a valamikor itt húzódó frontvonal az író szenttamási utcájának és szülőházának környékét rajzolják meg. Ugyanez az utca és környéke a helyszíne a *Keresztvivő*, a *Példabeszéd a szelídített állatokról és emberszabású növényekről* és az *Ezen az oldalon* novelláinak.

Az angyali vigasság narrátora konkretizálja a házuk helyét az utcában: „sarokházunk volt, egy vert falú vityilló, de mégis sarokház, és apám nagyon büszke volt rá, szép eperfacsetemetéket ültetett az utcára” (*Az angyali vigasság*, 7). Az *Olyan, mintha nyár volna* kötet második novellájának, *A postás, aki egy ujjal tudott fityülni* címűnek a gyereknarrátora is az eperfáról a házuk falára mászó hernyókat szedegeti le a szövegkezdetben. Ha feltérképezzük a mozgását a regényterben, és ismét az életrajzi referenciák felől közelítjük meg a szöveget, megállapíthatjuk, hogy a *Testvérem*, *Joáb* elbeszélője, S. Tamás is ebben az utcában és ugyanebben a házban lakik: a szobája ablakából a kert mögött kilát a vásártérre, és az apja is a ház előtti eperfa alatt várja, amikor Joáb I. hazahozza a tanyájáról. Joáb I. tanyájáról a nemzetközi úton (északi irányból) jönnek be a faluba autóval, Joáb I. az első utcasarkon kiteszi, az elbeszélő hazaindul és balra fordul a vásártér felé (Szabadka irányából az ún. nemzetközi úton ma is így juthatunk el a regényben modellül szolgáló Gion Nándorék családi házához). A házától Joáb II. kocsmájáig fél órát kell gyalogolnia, és közben elhalad az Ipartestület előtt. Állításom alátámasztja az írónak az utcájával mint irodalmi színhellyel kapcsolatos kijelentése is a *Szülőföldem: Szenttamás* című dokumentumfilmben: „Második könyvemnek, a *Testvérem*, *Joábnak* a főhősét már ebből az utcából indítottam útjára. Azután megírtam a harmadik könyvemet, az *Ezen az oldalon* címűt, erről az utcáról. Persze kissé

meghosszabbítottam az utcát, új lakosokat is telepítettem ide, akikről úgy gondoltam, itt a helyük, és nagyon jól megférnek az őslakosokkal” (*Szülőföldem: Szenttamás*). A narrátort a *Kárókatona*kban és a *Sortűz*ben is Tamásnak hívják. Az S. Tamás és a Tamás nevek az író szülőhelyére, Szenttamásra asszociálnak, azoknak a műveknek a térszerkezetét ugyanis, amelyeknek Tamás nevű az elbeszélője, Szenttamásról modellezte.

A Keglovics utcai narrátor történeteit elbeszélő szövegek megközelíthetők az önéletrajzi tér elméletével is. Ez az elgondolás úgy tekint az írói életműre, mint az író életrajzára. A szerzői szöveg univerzum mint önéletrajz gondolata már Georges Gusdorf *Az önéletrajz feltételei és korlátai* (1956) című írásában megjelenik. Gusdorf az önéletrajz két változatát, instanciáját nevezi meg: „egyrészt a tulajdonképpeni vallomás, másrészt a művész teljes életműve, mely az inkognitó védelme alatt, teljesen szabadon dolgozza fel ugyanazt az anyagot” (GUSDORF 1956: 121). Ehhez a felfogáshoz áll közel az önéletrajzi tér fogalma, amelyet Philippe Lejeune vezetett be az önéletrajzról szóló diskurzusba. Az önéletrajzi tér irodalmi szövegegyüttes, amelyet a szerző fikciós és önéletrajzi művei (vagyis a lejeune-i értelemben vett „önéletrajzi paktum” jegyében írott művek, amelyekben a szerző, az elbeszélő és a szereplő között névazonosság áll fenn) alkotnak. A szerző nemcsak személy, hanem író, publikáló személy is, aki közvetít a szöveg kívüli és a szöveg között. Az olvasó a szerzőt a tulajdonnévvel megjelölt, s ezáltal neki tulajdonított írásai alapján azonosítja, képzeletben el. Az önéletrajzi tér olyan kontextuális mező, amelyben a szövegek referenciális viszonyban állnak egymással. A szerző képe az összes szövegének eredménye, „olyan szövegeké, amelyek külön-külön egyáltalán nem törekednek az önéletrajzi hűségre, de amik kölcsönös játékok eredményeképpen, abban a *térben*, melyet együttesen alkotnak” (LEJEUNE 2003: 48), megrajzolják a szerző portréját.

A narrátorok és a helyszínek azonosságát Varga Zoltán is konstatálja a *Sortűz egy fekete bivalyért* megjelenésekor: „Szülőföldje, meg nem nevezetten Szenttamás és környéke, írásainak szinte egyedüli színterét képezve mitizált írói világgá nőtte ki magát. Nem kevésbé »folyamatos« azonban Gion szereplőgárdája sem, elbeszélő figurája ma is ugyanaz az S. Tamás, akivel legelőször még a *Testvérem*, *Joá*bban találkozhattunk, s hozzá hasonlóan ismétlődik számos más szereplője is, Burai J., Kovács Pali, Adamkó stb., megmaradva a mellőlük korábban »kidőlték« közül, ismételten fel-felbukkanva az újonnan érkezettek közt, mintegy a választott korszaknak és témának megfelelően hol gyerekként, hol kamaszként, hol felnőttként mutatkozva meg” (VARGA 1983: 98). Megalapítása a regény- és novellatér feltérképezésével bizonyítható. Az események sorrendjére a szereplők megjelenései, az előre- és visszautalások is asszociálnak: Burai J.-vel a *Kárókatona*k első jelenetében ismerkednek meg a fiúk, itt még barátkoznak Toma Gyurival, de miután a fiú egy fűszállal átszúrja Virág

Péter fülét, elzavarják. A *Sortűz*ben ott áll a temetőben a Szelíd Róka robbantására összegyűlt tömegben, a fiúk azonban nem szólnak hozzá. Toma Gyuri *Az angyali vigasság*ban már saját bandát alakít, és régi barátaival ellenséges a viszonya. A *Zongora a fehér kastélyból* című regényben a Szabadság-szobornál fut össze a két csapat, találkozásuk verekedésbe torkollik. Burai J. a csapattal töltött vakáció után átiratkozik barátai iskolájába, és beköltözik az elbeszélő utcájába. A *Sortűz*ben Fodó tanár úr Berecz Máté plébánossal és Ácsi Lajossal kártyázik, Ácsi Lajos halála után Dukay János ül az asztalhoz harmadiknak. *Az angyali vigasság* és a *Zongora a fehér kastélyból* narrátora visszautal azokra az időkre, amikor az iskolaudvarban Ácsi Lajos sakkozott a tanárral és a plébánossal, a novellákban azonban már Dukay a harmadik tag. Berecz Máté plébános modellje a kártyázásairól híres Sóti Máté pap volt, aki 1952. július 1-jétől mint adminisztrátor, 1955 decemberétől 1976-ig pedig kinevezett plébánosként teljesített szolgálatot Szenttamáson. Kártyázásairól ma is keringenek történetek Szenttamáson, egy-két mondása szállóigévé vált. Előtte hosszabb ideig, 1922 és 1932 között Berecz Kálmán plébános végezte hivatását az egyházközségben, Gion Nándor összevonta a két pap nevét, Berecz Kálmántól a vezetéknevet, Sóti Mátétól a keresztnévet kölcsönözte. Keszler doktor, a gyerekeket magázó jószágos orvos mindhárom mű mellékszereplője. Kesler Andrija a harmincas évektől a hatvanas évekig vállalt általános orvosi praxist Szenttamáson, és a valóságban is magázta a gyerekeket.

A mindig bajba keveredő narrátortól lassan elpártolnak a barátai, Hodonicki Oszkár és Virág Péter már nem vesz részt a téglagyári eseményekben, és az angyali vigasságot sem mondják együtt a novellákban. A narrátor a visszautalásokkal azt is megmagyarázza, miért nem teljes a gyerekcsapat a novelláskötetben. A Torontál nővéreknek is csak ők hárman segíteznek, Bognár Aranka Szível Sanyi tavaszi szerelmeként és jövődöbéli feleségeként említődik. Bognár Aranka neve megerősíti a *Zongora a fehér kastélyból* regény szövegszerű összekapcsolódását a *Kárókatona*kkal, ahol a lány a vakációzó csapat tagja, és a *Sortűz*szel, amelyben Fodó tanár úr gyerekéről gondoskodik.

A regények kohéziós anyaga a karácsonyi ünnepkör egyik szokása, „az angyali vigasság mondása” (a vallási hagyomány előretalásként felbukkan a *Sortűz*ben, a szövegszervező elem *Az angyali vigasság*ban, a visszautalás az előző művek cselekményére a *Zongora a fehér kastélyból* című regényben). A karácsonyi ünnepkör visszatérő motívumként hangsúlyozódik, ami még nyilvánvalóbbá teszi a művek közötti kapcsolatot. Jézus Krisztus, a megváltó születésének profanizálása azt implikálja, hogy az emberiség megváltható, az ember jótetteivel segítve megjavítható. Ezt igyekszik elérni az öngyilkosjelöltet történetmondással vigasztaló narrátor *Az angyali vigasság*ban, és erre törekszenek a Gergiánnak, Hofanesz (Fekete) Péternek, Péntek Verának, a Torontál nővérek-

nek és még sok másnak, továbbá az állatoknak segítő gyerekek. A műveket az állatmotívumok is összekapcsolják.

Becsy Andrással beszélgetve Gion Nándor azt is kifejtette, hogy a fent említett ifjúsági regények nem folytatásai a *Latroknak is játszott* (akkor még) trilógiának: „vannak közös szereplők, mint a háborúból visszatérő Dukay János kuglibajnok. Ezzel inkább azt akartam érzékeltetni, hogy ez ugyanaz a világ, amiről az *Ez a nap a miénk* című regényben beszélek” (BECSY 1997: 11). Gion Nándor szövegalakítása arra enged következtetni, hogy ennek a tájnak, szülőfalujának történetét szándékozta megírni. Amennyiben cselekményidejük alapján helyezük sorrendbe az opus szenttamási helyszínű darabjait, 1898 őszétől a hetvenes évekig tárul eléink a falunak és lakóinak a dústított realizmus alkotói módszerével konstruált története.

IRODALOM

- GION Nándor 1966. Keresztvivő a Keglovics utcából. *Új Symposion* 17. 24–26.
 GION Nándor 1966. Példabeszéd a szelídített állatokról és az emberszabású növényekről. *Új Symposion* 18. 16.
 GION Nándor 1969. *Testvérem, Joáb*. Újvidék
 GION Nándor 1971. *Ezen az oldalon*. Újvidék
 GION Nándor 1974. *Olyan, mintha nyár volna*. Újvidék
 GION Nándor 1977. *A kárókatona még nem jött vissza*. Újvidék
 GION Nándor 1982. *Sortűz egy fekete bivalyért*. Újvidék
 GION Nándor 1985. *Az angyali vigasság*. *Novellák*. Újvidék
 GION Nándor 1989. *Izidor*. = Hegedűs Mária szerk.: *Körkép* 89. *Huszonhárom mai magyar elbeszélés*. Budapest, 154–167.
 GION Nándor 2003. Zongora a fehér kastélyból. *Forrás* 4. 5–47.
 GION Nándor 2004. *Mit jelent a tök alsó? Novellák a hagyatékból*. Budapest
 GION Nándor 2007. *Latroknak is játszott*. Budapest

*

- APPANDURAI, Arjun 2001. *A lokalitás teremtése*. *Regio* 3. 3–31.
 ÁRPÁS Károly 2008. *Az építő-teremtő ember*. *Gion Nándor életművéről*. Szeged
 BÁLINT Sándor 1987. Mesélni igaz történeteket. Interjú a Déry Tibor-díjas Gion Nándorral. *Magyar Szó*, október 31. 13.
 BECSY András 1997. Visszatérő hősök, regénytrilógiák, nyitva hagyott kapuk. Becsy András beszélgetése Gion Nándorral. *Bárka* 4. 7–11.
 DÉR Zoltán 1972. Költészet romokból. *Híd* 6. 853–856.
 ELEK Tibor 2007. „A szép dolgokat falba kell vésni, hogy megmaradjanak”. *Gion Nándor ifjúsági regényeiről = Árnyékban és fényben*. Pozsony, 183–208.
 ELEK Tibor 2009. *Gion Nándor írói világa*. *Monográfia*. Budapest.
 GUSDORF, Georges 1956. *Conditions et limites de l'autobiographie = Formen der Selbstdarstellung*. Festgabe für Fritz Neubert, Berlin, Dunker und Humboldt. 121. Idézi Z. Varga Zoltán 2002. Az önéletírás-kutatások néhány elméleti kérdése. *Helikon* 3. 252.

- LEJEUNE, Philippe 2003. *Gide és az önéletrajzi tér* = Z. Varga Zoltán szerk.: *Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból*. Budapest, 47–75.
- LOTMAN, Jurij 1994. *A művészi tér problémája Gogol prózájában* = Kovács Árpád–V. Gilbert Edit szerk.: *Kultúra, szöveg, narráció*. Pécs, 119–185.
- MÁRKUS Béla 1996. *Jelkép és valóság. Gion Nándor regényei = A betokosodott kudarc. Esszék, tanulmányok*. Budapest, 191–199.
- SZAJBÉLY Mihály 1984. *Gion Nándor: Sortűz egy fekete bivalyért. Életünk 10.* 1118–1119.
- Szülőföldem: Szenttamás*. Szerkesztő riporter: Nagy László. Rendező: Eck T. Imre. MTV, 1983
- TARJÁN Tamás 2001. *Gion Nándor: A kárókatónák még nem jöttek vissza* = Borbély Sándor–Komáromi Gabriella szerk.: *Kortárs gyerekkönyvek*. Budapest, 128–136.
- VARGA István 1975. Figyelmet érdemlő kísérlet. *Üzenet 4.* 307–310.
- VARGA Zoltán 1983. A naivitás diadala. *Híd 1.* 98–101.

Continued Writings on Stories from Keglovics Street

In the hypertextual network connecting the textual universe of Nándor Gion, apart from the repetitive textual fragments, the recurring characters and the links within his opus, the village of Szenttamás and also Keglovics Street – invented upon the author's actual street – together function as an intertextual link. References to the location, the characters and the events are placed into a local context, by which the code to the interpretation of his works given by Gion himself becomes evident, as well as the functioning of the so-called enriched realism. This interpretation also refers to the issue of place metaphors and the identity-forming role of life-on-the-border lifestyle.

Keywords: continued writing, closed spaces, oppositions, hypertext, local context, autobiographical space, biographic reading

Beérkezés időpontja: 2013. 04. 05.

Közlésre elfogadva: 2013. 04. 20.